

crkva u svijetu

OSVRTI I PRIKAZI

DJELO O HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI I JEZIKU*

Mate Meštrović: *Nebit i kaos i druga strana, Crkva u svijetu, Split, 1986.*

Drago Šimundža

Početkom ove godine pojavila se na našim izlozima zbirka studija Mate Meštrovića o našoj hrvatskoj književnosti i hrvatskom književnom jeziku. Riječ je o izboru iz Meštrovićevih radova, koji su posebno priređeni za ovo izdanje, iako su svi osim jednoga već prije bili tiskani u raznim časopisima, najviše u *Crkvi u svijetu*.

Prof. Meštrović, svećenik splitsko-makarske nadbiskupije, već više od pet desetljeća aktivno sudjeluje u našem kulturnom životu. Započeo je pjesmama — ima izvrsnih pjesama — i književnim kritikama tridesetih godina, i od tada nastavio književnim i kritičkim radom do danas. Mada je pjesnički tih i diskretan, dovoljno je poznat i istinski priznat u stručnim književnim i filološkim krugovima. Njegove prosudbe i ocjene književnih djela kao i lektorski radovi, stilska i gramatička obrada jezika potvrđuju da je vrstan stručnjak i zahtjevan esteta. Estetski kriterij i umjetnički ukus bitne su odrednice njegovih sudova i zaključaka.

Pjesnik, kulturni djelatnik, literarni kritičar i filolog, Meštrović je — štono riječ — rođeni lirik. Poezija mu, lirski akordi i umjetnički izražaj, treperi u duši. Osjeća se to na njegovu peru i kad o jeziku raspravlja. Uz poeziju, posebno u mladim danima, najviše se bavio i bavi kritičkom analizom hrvatske književnosti i kulturom hrvatskoga jezika. U tome mu je teško naći premcu. Napisao je brojne studije i prikaze; surađivao je u mnogim listovima i književnim smotrama, još od studentskih dana. Bio je urednik i *Crkve u svijetu*, od 1966. do 1969. Priređivao je i lektorirao razna izdanja; suradnik je biblioteke *Bovina*, koju pri splitskoj prvostolnici vodi prof. Ivan Cvitanović.

* U nedjelju 29. ožujka svečano je obavljeno predstavljanje knjige Mate Meštrovića *Nebit i kaos i druga strana* splitskoj publici u kripti katedrale sv. Duje. Knjigu su predstavili dr. Drago Šimundža i prof. Ivan Cvitanović (ovdje donosimo njihove tekstove); o svojim stajalištima, umjetničkom ukusu i kritičkoj metodi govorio je i sam autor. Ljubitelji lijepe knjige, njih devedesetak, bili su vrlo zadovoljni Meštrovićevim postupkom i kritičkim odnosom.

Ipak, bitna karakteristika Mate Meštrovića nije često pisanje, produktivnost, nego estetska odmjerjenost i kritička utemeljenost. Meštrović je primarno esteta. Ljepota je njegovo mjerilo, umjetnički ukus i estetski doživljaj. To mu omogućuje da se suvereno kreće i na stilskom, literarnom, i na jezičnom, gramatičkom području.

Ovaj izbor iz Meštrovićevih radova nije mogao obuhvatiti cjelovit vremenski raspon autorova rada, ali ga metodski i sadržajno dovoljno predstavlja, poglavito njegov kritički postupak i estetski kriterij. Već sam naslov, pomalo neobičan i enigmatičan, o tome jasno govori. Vidjet ćemo to bolje na kraju, kad ga pokušamo kritički odrediti.

Budući da su u ovom izboru uvrštene rasprave iz dva važna područja Meštrovićeve literarne djelatnosti, književnosti i jezika, knjiga o kojoj je riječ, *Nebit i kaos iz druga strana*, podijeljena je u dva dijela. Prvi, veći (9—126), posvećen je hrvatskoj književnosti, uglavnom poeziji; drugi, manji (129—170), kulturi hrvatskoga književnog jezika.

U prvom dijelu objavljeno je sedam književno-kritičkih rasprava, o pojedinim pjesnicima i njihovim djelima: o Petru Hektoroviću, Izidoru Poljaku, Đuri Sudeti, Miroslavu Krleži (zapravo o religioznom aspektu Krležine poezije), o Janku Bubalu i Anki Petričević, zatim studija o hrvatskoj poeziji i jednoj našoj novijoj antologiji (riječ je o Miličevićevoj i Šoljanovoj *Antologiji hrvatske poezije, od XIV. stoljeća do naših dana*, Zagreb, 1966) i rasprava o razvoju slobodnoga stiha u hrvatskom pjesništvu, pod naslovom *Prijelaz preko Rubikona*.

Premda je tematski pisana, Meštrovićeva je knjiga širih okvira i poruka; ona je u stvari kritički pogled na našu poeziju i literarnu kritiku; sadržajno je obuhvatnija od naslovnih tema. U svojoj komparatističkoj analizi i sintetičkim zaključcima obuhvaća različite stilske epohe, od renesanse do naših dana; u referencijama i poredbama uzima u obzir veliki broj književnika, većih i manjih, koji nisu u naslovima spomenuti; u biti panoramski djeluje, uvodi nas u estetsku analizu i kritičku sintezu našeg literarnog stvaralaštva, posebno poezije, odnosno u estetiku pisane riječi i ljepotu jezika.

Izuzetna je odlika Meštrovićeve knjige što se, zahvaljujući znanju i metodskom postupku svoga autora, ne zaustavlja linearno, splošno, na određenom pjesniku, temi, referenciji ili sudu, nego se konotativno i komparatistički odnosi prema sličnim književnim i kulturnim činjenicama, piscima, stilskim sličnostima i različitostima, kritičkim prosudbama i društveno-povijesnim zbivanjima; apostrofirajući ih, uspoređuje i revalorizira. Na taj je način u jednoj ili drugoj studiji — *poglavito u raspravama o Hektoroviću, o hrvatskoj poeziji i o slobodnom stihu* — izašla na vidjelo široka panorama sinhronijskih i dijahronijskih književnih zbivanja, estetskih vrednovanja i različitih književno-povijesnih i kritičko-literarnih zaključaka i sudova. Meštrović asocijativno, komparatistički ponire u opća stanja i zbivanja u našoj nauci o književnosti, u poetske, kulturne, društvene i druge faktore koji su utjecali na povijest i prosudbu naše literature. Pun je usputnih zapažanja, paralelnih izlaganja, stručnih opservacija i spontanih razlučivanja. Zbog toga se služi opsežnim bilješkama, poredbenim analizama, kratkim asocijacijama i komparatističkim zaključcima.

Književnost je umjetnost riječi. Meštrović joj prilazi s tog stajališta. Ne zanemaruje njezinu funkcionalnost, kulturno-povijesne i društveno-idejne aspekte, ali se u svojim prosudbama izravno zaustavlja na umjetničkom doživljaju i ljepoti. Estetski kriterij i umjetnički ukus u njega se poistovjećuju. S tim u vezi, što je sasvim razumljivo, u Meštrovićevim studijama dominiraju estetska analiza i sustavna kritičnost; njih u izlaganju, u raščlambama i vrednovanjima, prate logična jasnoća i stilska konzistentnost iskaza.

Osnovni Meštrovićev kriterij jest umjetnički kriterij, njegovo umjetničko doživljavanje. Za razliku od brojnih književnih kritičara ili, još općenitije, povjesničara književnosti, koji uzimaju u obzir različite elemente i često vanjske faktore, Meštrović se izravno okreće samome djelu i, kad je riječ o nje-

govoj literarnoj valorizaciji, ostaje uporno na estetskoj analizi i neposrednoj umjetničkoj prosudbi. Ne bih ga htio uspoređivati s nekim zvučnim imenima, on je u svojim stajalištima izvoran, ali bih se usudio reći da je u svom postupku i pristupu bliži Croceu nego, recimo, Staigeru ili Barthesu, odnosno u nas, više Halleru ili Kombolu nego na primjer Barcu ili Frangešu. Po svom je ukusu vrlo blizak matoševskom shvaćanju ljepote i baudelaireovskom doživljavanju poezije u lirskim suglasjima, koja svojim poetskim nadahnućem i asocijacijama u čitatelju bude pjesnika.

Druga važna oznaka Mate Meštrovića i njegovih studija organskih izvire iz prve; spomenuti estetski kriterij čini da je u svojim analizama i sintezama vrlo kritičan; kritičnost mu je imanentna karakteristika. Ponirući u bitno, u dušu umjetničkog djela, a zapostavljajući vanjske oblike i sadržajne funkcionalnosti, on je doista vrlo izbirljiv, senzibilan i odlučan. Nije u njega sve pjesma što se pjesmom zove, niti je sve antologijska vrednota što se nalazi u pojedinim antologijama. Dok s jedne strane poštuje tradiciju, kulturno-povijesne, narodne i druge momente i, kako bi rekao T. S. Eliot, u njima vrednuje individualni talenat, u konačnici, kad je riječ o umjetničkoj ocjeni, svoje sudove temelji samo na čistom umjetničkom doživljaju, na nutarnjim koordinatama poetskog stilema koji kvalitativno odlučuje o vrijednosti književnog djela. Važna su mu pri tome standardna mjerila, tzv. objektivni korelativi, na mahove ih i diskursivno izlaže; no još važniji mu je onaj umjetnički doživljaj, koji ga nadahnjuje. Imam dojam da intuitivno, kročeanski, ponire u bit, lućeci, uspješno, ono vrijedno od nevrijednoga i manje vrijednoga. Pri tome je, doista, u usporedbi s drugima, posebno u usporedbi s propagatorima popularne književnosti i funkcionalističkih literarnih usmjerenja, vrlo načelan, sustavan i kritičan.

Slijedeća važna označnica Meštrovićeva stila jest preglednost, jasnoća i konzistentnost u izričaju i rečeničnom nizu, čistoća jezika i estetska odmjenost u iskazu. Zbog toga, iako piše stručno i proforsorski pedantno, u svojoj je postupnosti i jasnoći bliz i dostupan i širem općinstvu.

Posebno treba spomenuti, kao bitnu komponentu svih uvrštenih rasprava, autorovu postupnu analizu, akribičnost i metodski postupak stručnog utvrđivanja činjenica, odnosno komparativnu metodu izlaganja i obrazlaganja, poziva na normativne priručnike i iscrpne referencije, bilješke i obavijesti. Meštrovićev diskurs dobiva time novu znanstvenu vrijednost i objektivnu kritičnost. Autor zna zašto nešto tvrdi; svaku tvrdnju umjetnički i znanstveno fundira, izlaže i potvrđuje.

Drugi dio knjige, kako smo napomenuli, posvećen je filološkoj kritici, normi i kulturi hrvatskoga književnog jezika. U ovom su dijelu tiskane tri kritičke analize, rasprave o gramatičkoj, semantičkoj, stilskoj i logičkoj, rekao bih, književno-estetskoj funkciji i funkcionalnosti, odnosno pravilnosti jezične norme u tri naša važna izdanja: u tzv. »Radićevu misalu«, »Bibliji Stvarnosti« (Petoknjižju) i »Ladanovu prijevodu Ivanova Evanđelja«. Premda su ta djela priručivali i lektorirali stručnjaci, Meštrović u svojim kritičkim analizama smisla, jezične funkcionalnosti i gramatičko-stilskog standarda otkriva stano-vite propuste i mane. Evo kako započinje svoju raspravu o jeziku zagrebačke Biblije: »... jezik ove Biblije nema ne znam kako mnogo mana, ali, s druge strane, jezik ove 'Biblije' nije na visini, koja bi odgovarala svetim knjigama, jer ipak ima mana...« (146).

Dakako, naš autor ne otkriva samo mane; on u biti poučava čitatelja, tumači ljepotu i smisao adekvatne riječi, važnost ispravnog gramatičkog oblika, pravilnog stilskog postupka i nijansiranja semantičkih, književnih i logičkih značenja pojedinih riječi i izraza; od dobra teksta gradi još bolji. Uporno traži i uspješno pronalazi pravu riječi; izbjegava lokalizme, kalkove, snobizme, nepotrebne strane riječi, verbalizme, novinarsku frazeologiju i, dakako, pogreške. Mnogo se može naučiti iz Meštrovićevih studija. Jer, nije mu cilj puka kritika, nego sustavna analiza i pouka. Stoga tako uporno tumači, uspoređuje, doka-

zuje i raspravlja. Sve svoje sudove potkrepljuje autoritativnim djelima i književnim navodima; služi se stručnom literaturom i brojnim referencijama, i to tako iscrpno da su mu na mahove bilješke opsežnije od osnovnog teksta.

* * *

Nebit i kaos i druga strana, recimo to u zaključku, nije tematski zatvoreno djelo. Usprkos svojim naslovnim određenjima, ono je panoramski građeno, u oba svoja dijela. U stvari, ono je stručan i kritičan pogled u našu literaturu i jezičnu praksu ili, bolje, pouka, smjer i putokaz kako bi trebalo pristupati književnosti, kako je treba umjetnički, kritično valorizirati, odnosno smjer i putokaz kako je potrebno gojiti i njegovati jezičnu kulturu, kulturu hrvatskoga jezika. U oba dijela ima mnogo pouka, mnogo ispravnih i zrelih sudova, uputa i poticaja. Ali, i sustavne kritike i mijenjanja mišljenja o nekim starijim i novijim shvaćanjima o pojedinim razdobljima naše literature. Meštrović često upozorava našu kritiku da nije uvijek na visini svoje zadaće; upućuje, dokazuje i izriče nove sudove o pojedinim stilskim formacijama i autorima, piscima i pjesnicima. Tako, na primjer, govoreći o hrvatskoj starijoj književnosti, pošto je nabrojio nekoliko važnijih kritičara koji su o njoj pisali, primjećuje da su, u stvari, vrlo malo pisali, i to kritički samo o nekim piscima, i da, »osim Barca, Marakovića i Halera među tim kritičarima« — nije bilo značajnijih kritičara. Stoga nastavlja:

»Iz takve zbilje što je moglo doći? Samo ono, što je došlo: o većem dijelu naših starih pisaca nema *meritornog, književnog mišljenja*. I moglo je biti samo tako. I uvijek biva tako, kada o književnim djelima ne stvaraju mišljenje književni kritičari (riječ je, naravno, o pravim književnim kritičarima), nego književni povjesničari, koji su, kako u nas stvari stoje sve do Komboka, malne samo biografi i bibliografi, bića, u kojih nema suptilnijeg umjetničkog osjećanja i shvaćanja.« Dakako, ovu tvrdnju slijedi bilješka i faktografsko opravdanje spomenutog suda (usp. str. 9—11).

Sličnim metodskim postupkom Meštrović otkriva stilske, jezične i logične nedostatke u pojedinim književnim tekstovima i prijevodima. Njegov kritički senzus i estetski ukus sile ga na stručne analize i dužne ispravke. Na mahove se doimlje strogim kritičarem i perfekcionista. Zahtijeva strogu normu i umjetnički ukus. Smjelo preispituje postojeće sudove u našoj znanosti o književnosti, izriče mnoge primjedbe i upućuje na estetska mjerila. Ne trpi pogreške i izvanjske okolnosti; zalaže se za jedinstvo estetskog kriterija i umjetničkog ukusa.

Poslije svega što smo rekli neće nam biti teško razumjeti naslov: *Nebit i kaos i druga strana*. Naime, autor u nauci o našoj književnosti, posebno u kritici, otkriva mnoge propuste s obzirom na umjetnička kritička vrednovanja, i pojedinih razdoblja, stilskih formacija, i pisaca. Namjesto bitnih stvari ističu se nebitne, mjesto književnih kriterija uzimaju se sporedni, izvanjski. Ni u kulturi jezika nije bolje. Zbog čestih mijenjanja pravopisa, miješanja riječi, nepoznavanja ili slaba poznavanja duha jezika, normativne gramatike i logičkog smisla pojedinih izraza, odnosno zbog nedostatka ili manjka umjetničkog ukusa, estetskog senzibiliteta i potrebne jezične kulture često naši tekstovi, ne samo novinski, vrve pogreškama, propustima, nedorečenostima, stilskim i semantičkim nedostacima. Ozbiljna kritika ne može time biti zadovoljna. Ona u tome vidi kaos, koji treba ispraviti.

Koliko je naslov ove knjige opravdan, moguće je suditi kad se pažljivo pročita sama knjiga. A kad se pročita, lako je shvatiti i prihvatiti i onu »drugu stranu«.